

ИЗПИТНИТЕ ЛИСТОВЕ НА БОНЧО БОЧЕВ КАТО КЛЮЧ КЪМ НЕГОВИЯ ДИРИГЕНТСКИ МЕТОД

ИВА ГЕОРГИЕВА¹

THE EXAMINATION QUESTIONNAIRES OF BONCHO BOCHEV AS A KEY TO HIS CONDUCTING METHOD

IVA GEORGIEVA²

Резюме: Детският хор „Бодра смяна“ под ръководството на Бончо Бочев през периода от 40-те до 70-те години се утвърждава като хорова школа с ненадминати художествени постижения. Диригентът изгражда добре прецизиран механизъм за подбор на хористи, който е отражение на неговата визия за качествена звучност на хора. Настоящият доклад разглежда кои са търсените качества и умения у кандидат-хористите и по какъв начин се работи върху тяхното усъвършенстване в хода на репетиционния процес.

Поради големия огромния интерес приемът в „Бодра смяна“ става след две, а понякога и повече прослушвания, на които се отсява необходимият брой хористи. Изискванията са много, но не са непосилни за децата. Уменията, които изпитният лист предвижда да бъдат оценени, са групирани в три еднакво важни категории: музикални способности, вокални качества и емоционалност на изпълнението. Това са трите

¹ **Ива Георгиева** е редовен докторант в ИИИЗк при БАН с научен ръководител доц. д-р Росица Драганова (e-mail: ivayancheva@gmail.com)

² **Iva Georgieva** is a regular Ph.D. student at the Institute of Art Studies, BAS with Research Supervisor Assoc. Prof. Rossitsa Draganova, Ph.D. (e-mail: ivayancheva@gmail.com)

опорни точки в художествената работа на Бончо Бочев.

Ключови думи: вокални качества, диригентски метод, емоционалност, музикални способности, хор.

Abstract: Children Choir „Bodra Smyana“ under the direction of Boncho Bochev in the period from the 1940s to the 1970s became a choir with unparalleled artistic accomplishments. The conductor built a refined mechanism for admission of choristers that reflected his vision of choral quality. This report looks at the qualities and skills of the candidates and the way of their improvement during the rehearsal process.

Because of the great interest, „Bodra Smyana“'s admission occurred after two, and sometimes more, auditions, in which the necessary number of choristers was selected. The requirements were many, but they were not too difficult for the children. The skills that the exam questionnaire was designed to assess were grouped into three equally important categories: musical abilities, vocal qualities, and performance emotionality. These were the three main points in Boncho Bochev's artistic work.

Keywords: vocal characteristics, conducting method, emotionality, musical abilities, choir.

Настоящият доклад поставя акцент върху критериите в изпитните листове за прием в хор „Бодра смяна“. Ръководителят на състава Бончо Бочев³ успешно съчетава педагогическия и диригентски подход. Неговият метод на работа е съвкупност от обмислено структурирани и системно регистрирани организационни, възпитателни и музикално-изпълнителски принципи. Диригентът се съобразява изцяло с възможностите на децата. Той не си поставя за цел музикалното им развитие да изпреварва възрастовото, а организира музикалната подготовка с такава интензивност, че хористите да развият максимално своите заложи. За да постигне

³ Бончо Бочев (1899, с. Поликрайще –1975, София) – музикален педагог, основател и диригент на детския хор „Бодра смяна“.

характерната за „Бодра смяна“ кристално чиста детска звучност, Бочев изгражда определен механизъм на провеждане на подбора на хористи.

Как се провеждат прослушванията за „Бодра смяна“?

Няколко са начините на анонсиране на прослушване, описани в книгата на Бочев „Как се създаде и израсна хор „Бодра смяна“ [Бочев 1975, с. 21]. За да сведе до минимум явяването на кандидати, които желаят да постъпят в хора по-скоро поради облагите, които биха имали, отколкото заради пеенето и музиката, диригентът разчита преди всичко на преценката и активната подкрепа на своите хористи, както и на колегите начални учители. Самите ръководители на „Бодра смяна“ с писмо-разрешение от отдел „Просвета и култура“ обхождат почти всички начални училища в София през септември [Бочев 1962а, с. 18].

Кога се провеждат прослушвания за „Бодра смяна“?

През 1961/1962 се установява като трайна практика прослушвания да се организират на всеки три години, вместо на две⁴ [Бочев 1962б, с. 29]. От една страна трябва да се осигури голям състав, за да може да хорът да гарантира постоянни участия с верижно концертиращи състави. От друга страна, имайки предвид, че в основата на музикалната методика стои принципът по-малките да се учат от по-големите, не трябва да се допускат големи маси от новоприети деца, които да натоварят твърде много старшите хористи.

Какви са възрастовите граници на кандидатите?

Установяването на тази възрастовата граница става през 1952 [10 години хор „Бодра смяна“ 1957, с. 35]. Набират се хористи само между учениците от I до IV клас, тоест кандидатите са на възраст между 7 и 11 години, по изключение 6 или 12 години. Бочев посочва този период като най-благоприятен за музикалното и гласовото развитие на децата, предвид редица съображения: тяхната възпри-

4 Първоначално биват приемани хористи всяка година, но този вариант бързо отпада.

емчивост и възможността за по-дълъг хоров стаж. Освен това в тази възраст те още не са обучавани и подготвяни за определена роля в училищния хор, който, според тогавашната практика, е да работи с деца от V клас [Бочев 1975, с. 24-25].

През колко етапа минава прослушването?

В „Бодра смяна“ има две, а понякога и повече прослушвания за прием. Рядко биват приемани хористи още от първото прослушване, за да бъде подборът по-прецизен. Първоначално при проверка на гласовите и музикални данни се използва дневник, който в последствие се заменя с изпитен лист⁵.

При първото си прослушване кандидатите получават своеобразна подготовка: влизат на групи, показват им се и се изпяват упражненията, които ще бъдат зададени, след което всички заедно се разпяват в до мажор с тонови имена във възходяща и низходяща посока, като още тук се разясняват изискванията за леко и закръглено вокализиране. [Бочев 1975, с. 26] Едва след това всеки изпява 2 или 3 песни по избор. След „едрото сито“ на първото прослушване, около половината деца отпадат, а останалите остават за по-детайлно оценяване.

Какво равнище на подготовка се изисква?

Макар и все още ученици в началния курс, кандидатите е необходимо вече да имат известен слухов опит и музикални представи в своето съзнание. Той се очаква да бъде придобит от детската градина, училището, семейната среда, от заниманията с музикален инструмент, но с ясната уговорка, че тези, които се подготвят професионално за инструменталисти не се приемат, за да не се претоварват.

Ако разгледаме учебниците по пеене и музика на Бочев и колектив за първи и втори клас, ще установим, че изучаваният материал в тях е достатъчен за прием в „Бодра смяна“ [Бочев 1947; Бочев 1948]. Упражненията, зададени на прослушването не са непосилни

5 Изпитните листове дават възможност по-лесно да стане разпределението по папки впоследствие: сопрани, алти, неприети, за II, за III прослушване и т.н.

за децата. Още повече, за да имат равни възможности и 6-7-годишните, не се изисква нотна грамотност, а единствено слухова подготовка. Очаква се само малко повече опит, талант или усет на базата на усвоеното от повечето връстници.

Кои са критериите?

В своята книга Бончо Бочев обобщава критериите за подбор на хористи в „Бодра смяна“ в три категории: музикални способности, вокални качества и емоционалност на изпълнението [Бочев 1975, с. 103]. Всяка от тези категории се подразделя на няколко конкретни умения или качества, затова точките в изпитния лист са много на брой. За прием в хора е от значение целият комплекс от музикални способности, като крайната оценка се базира на сбора от всички критерии. Отбелязва се със знаците X, XX и XXX. Към тях се добавят нюанси – минуси или точки.

Най-отгоре на листа се попълват данните на детето и датата на прослушването, след което в графата „Изпя песните“ се записват заглавията на избраните песни. Това не е критерий за приемане в хора, но дава информация за вкуса и предпочитанията на кандидата към музикален жанр.

Докато детето изпълнява предварително подготвените песни, комисията попълва някои графи, напр. „как пее“, в която се посочват общи впечатления за всички музикални качества от трите категории.

Музикални способности

В своята книга Бончо Бочев ги определя по следния начин: „Музикални качества означава „музикален слух и памет; елементарен музикален (по-право певчески) опит...“ [Бочев 1975, с. 103]. В изпитния лист това са общата преценка на музикалността в графа „как пее“ и точки от 2 до 5. Тези умения гарантират правилно възприемане, осмисляне и възпроизвеждане на музикалната тъкан от страна на хористите.

Бончо Бочев проверява „тоналното чувство“ по следния начин: „След всяко изпяване песента се транспонира с половин тон нагоре, а после и надолу – за установяване в кои граници е изпъл-

ПРОСЛУШВАНЕ ЗА ХОР „БОДРА СМЯНА“

КАНДИДАТ № 254

ТРИТЕ ИМЕНА Величка Стефан Стефанова

АДРЕС Ул. Васил Кирков № 13 киев булевард

УЧЕБНИЦЕ В 11^в КЛАС, 102 У — ШЕ

УЛ _____ № _____

ТЕЛЕФОН 627-55

ДОМ. СЪСЕДИ 66-11-58

СЛУЖ. БАНАТА 67-76-69

МАРКАТА 66 49 54

УЧЕЛИЩЕН 69 10 71

ДАТА НА ПРОСЛУШВАНЕТО 28 X 72

ИЗПЯ ПЕСНИТЕ:

	I	II	III
1. КАК ПЕЕ: УМЕНЕ			
МУЗКАЛНОСТ	<u>4.5</u>	<u>4.5</u>	
ГЛАС	<u>4.5</u>	<u>4.5</u>	
ЕМОЦИОНАЛНОСТ	<u>—</u>		
АРТИСТИЧНОСТ	<u>—</u>		
2. ТОНАЛНО ЧУВСТВО	<u>4.5</u>	<u>6</u>	
3. ИНТОНАЦИОННА ЧИСТОТА	<u>5.5</u>	<u>5</u>	
4. ВЪЗПРОИЗВЕЖДА: ОТДЕЛНИ ТОНОВЕ, ПЕСЕННИ ОТКЪСИ	<u>5.5</u>	<u>6</u>	
ГРУПИ ТОНОВЕ, ПЕСЕННИ ОТКЪСИ	<u>4.5</u>	<u>5</u>	
ХРОМАТИЧНИ ПОРЕДИЦИ	<u>4.5</u>	<u>4.5</u>	
5. МЕТРОРИТМИЧНО ЧУВСТВО	<u>5</u>		
6. ГЛАСОВО СЪСТОЯНИЕ	<u>5.5</u>	<u>4.5</u>	
7. ГЛАСООБРАЗУВАНЕ, ПРЕХОДИ	<u>—</u>		
8. ТЕМБЪР	<u>4.5</u>		
9. СИЛА НА ГЛАСА	<u>4.5</u>		
10. ОБЩА ОЦЕНКА НА ГЛАСА	<u>4.5</u>		
11. ГЛАСОВ ОБЕМ, КАЧЕСТВО НА ЗВУКА ПО ЦЕЛИЯ ДИАПАЗОН	<u>4.5</u>		
12. ЗА КОЯ ПАРТИЯ ПОДХОЖДА	<u>1a 2b</u>		
13. Крайна оценка	<u>4.5</u>		
14. Училищен успех миналата година	<u>6.6</u>		
15. Извънучилищна заетост учи език <u>английски</u> муз. инструмент <u>—</u> при <u>—</u>			
16. Ръст, лицеизраз, интелект <u>среден</u>			
17. Жилище <u>близо, недалеч</u> , далеч от хоровото помещение			
Как е загребуван <u>не загребуван</u>			
Изпитна комисия <u>Б.Б.О.Г.</u>			

Почна зани (воина)

Изпитан за 1a 2b
 По време на изпитането в хората
 успешно участва в хората
 21 X 71, 69

Изображение 1. Изпитен лист за прием в „Бодра смяна“

зуваемата качествена звучност и за проверка на тоналния усет на кандидата“ [Бочев 1975, с. 26]. На практика „тоналното чувство“ е умение за транспониране, чрез което се установява т. нар. ладов усет, както и работният диапазон на кандидата, който спада към гласовите качества.

Всички задачи от тази категория са свързани с проверка на интонационния слух и нито една – с хармоничния слух. От една страна, за най-малките подобни задачи все още твърде малко са стъпени в учебния материал. От друга страна, Бончо Бочев работи предимно по партии и „слива“ песента едва когато вече е детайлно изработена на частичните репетиции. Хармоничният слух започва да се развива в хода на работа чрез постепенното прибавяне на двугласни и тригласни песни към репертоара. За това помага и пианото, което маркира липсващите гласове, когато се работи по партии.

Вокални качества

За Бончо Бочев вокалното обучение изисква повече усилия и е по-сложна задача, затова критериите тук са повече от музикалните способности. В изпитните листове това са общата преценка на гласа в първа графа „как пее“ и точки от 6 до 12. Разглеждайки попълнените изпитни листове, откриваме кандидати, които не са приети поради неподходящ тембър и неправилно звукообразуване, въпреки че техните музикални способности са оценени по-високо от някои приети хористи.

Диригентът разрешава голяма част от вокалните проблеми още с подбора на хористи, като поставя конкретни изисквания за акустичните и физиологичните гласови особености: *„Естествено поставен невчески глас; пеене без напрежение, с лекота, за да се издържи без вреда за гласа седмично натоварване от 5, 6, 7 часа при хоровите и солфеджни занятия; гласов диапазон между сол-фа на малката октава за алтите и сол², ла², дори до³ за сопраните; гладък преход в гласовия регистър; красив и характерен за партията тембър, динамичен диапазон от пианисимо до форте (до медзопиано при най-малките)“* [Бочев 1975, с. 103].

Моментното гласово неразположение не е решаващо за приемане в хора. Ако другите качества са налице, се дава възможност

кандидатът да се яви в по-благоприятен момент. Сред често срещаните гласови състояния са: *свеж* или *уморен*, *сипкав*, *хриптящ*, *леко* или *тежко пресипнал* и т.н. Тук се установява липсата на физиологични показания, които изключват възможностите за *вокално развитие*.

„Гласообразуването“ е начинът на пеене – *леко* или *с усилие*, *с голямо усилие*, *открито* или *закръглено*. Закръгленото пеене обикновено рядко се среща сред малките ученици и би било невъзможно да се наберат достатъчно кандидати, ако това е необходимо изискване за прием, но се отбелязва като плюс, ако се забележи при децата, които вече са пели в хор. Бончо Бочев се стреми към „естествено“ звукоизвличане и леко пеене, което не предизвиква напрежение в гласовия апарат при по-продължително натоварване, защото пред „Бодра смяна“ като представителен хор стоят отговорни художествени задачи, които далеч надхвърлят тези в училищната среда.

Към гласообразуването на изпитния лист се добавят и преходите като фактор, на който се обръща внимание – предимно горният: *удовлетворителен*, *гладък*, *почти незабележим* и т.н. Бончо Бочев отбелязва, че не се приемат деца с остри преходи на гласа към горния регистър, при което звучността се променя рязко, а това често повлиява и на интонацията.

Критерият „пластичност“ или „сила на гласа“ оценява не толкова колко е звучен гласът, колкото това дали е гъвкав, добре овладян и ярко нюансиран при крешендо и декрешендо. Силата се бележи с динамични значки от *pp* до *mf*, а понякога и още по-детайлно, например: *p+*, *tr+*. Много рядко сред изпитните листи се среща *f* и при малките хористи това е по-скоро признак за открито и форсирано пеене, отколкото за пълноценна звучност.

„За коя партия подхожда“,⁶ „тембър“, както и „гласов обем, качество на звука по целия обем“ са фактори, които ориентират комисията в комплектуването на партиите в последствие.

Следи се за звънливи и ясни, но не твърде характерни гласове. Сред изпитните листи често се срещат следните положителни тем-

6 Отбелязва се *s1n*, *1v*, *1=2*, *3(2)* и т.н.

брови характеристики: *светъл, чист, приятен, определено сопранов*. А отрицателните са: *обезцветен, гъгнив, пресипнал, шумящ* и т.н. Най-рядко се среща *алтов*. Затова често по-големите като възраст деца участват в алтовата партия.

Диапазонът се отбелязва с латинското наименование на тоновете имена, например: $ahc^1-c^2defgahc^3$, което значи диапазон от *ла* на малка до *до* на трета октава. С пунктир се маркират някои от пределните тонове извън работния диапазон, а отгоре се отбелязва къде са преходите, ако са осезаеми.

В гласовото обучение основният принцип на Бончо Бочев е да се следва по естественото развитие на гласа. За тази цел е необходима една достатъчно добра база, която гарантира, че детето има данни, тоест гласообразуването се осъществява без голямо напрежение, липсват говорни дефекти и не се наблюдават неправилни навици за пеене. Оттам нататък гласовият обем и динамичният диапазон се развиват с певческата практика.

Емоционално изразително пеене

Емоционалността показва характера, амплото на кандидата – *лирично, нежно, драматично, бойко, с подем или без нерв, безцветно, убито, апатично, сурово, грубо*. А артистичността е усет за сценично присъствие. Тези умения се развиват в процеса на работа и са важни за въздействащото изпълнение на сцена.

Необходимо е кандидат-хористите да покажат емоционалност, защото певческата дейност е цялостен психо-физиологичен процес, който изисква преживяване, активно възприемане и ангажираност. При прослушването не се поощрява твърде яркият темперамент, но се следи за отношението към музикалната дейност.

Как се развиват трите категории качества у вече приетите хористи?

Качествата и уменията на вече приетите хористи се усъвършенстват в процеса на работа.

Освен на репетиции, *музикалните способности* се развиват и по време на обучението по солфеж. Децата надграждат усвоената нотна грамотност, разширяват своите слухови представи и успяват

самостоятелно да се справят с разчитането на творбите от репертоара.

Гласовите качества се развиват при разпяването и при изучаването на материала. По-малките присъстват на някои репетиции на по-опитните, пеят заедно по-леките песни и усвояват от тях вокалните принципи.

Емоционалността в „Бодра смяна“ се възпитава отначало с песни с кратък мизансцен, с мимики и движения, които обрисуват съдържанието на песента. Работи се върху лицезраза. При по-големите емоционалността придобива музикални измерения и се пренасочва към смисъла и изграждането на песента, кулминацията, акцентите, изговора на текста и пр.

Овладеяването на необходимите способности е огромен стимул за певците и се отразява в промяна на техния статус: „новите“ стават „младши“ хористи. Когато натрупат известен опит, са вече „старши“ хористи, които при добри резултати имат възможност да бъдат включвани в по-отговорни участия и да бъдат част от „елитния“ състав, който представя България в чужбина.

Как се проследява напредъкът на хористите?

Всеки от хористите има т. нар. карта, върху която освен личните данни, отсъствията, поведението, се отбелязват и музикалните и гласови данни, както и изразителността. В архива на хора откриваме два вида бланки на карти. Вероятно едните са се използвали до 1963 г., а другите – след 1964 г.⁷, като между тях няма коренна разлика.

Отделно всеки хорист има и т. нар. карта за хоровите изпити, която се попълва по сходен начин, както изпитният лист за прием в хора: дата, име на песните, оценки и бележки върху изпълнението и краен резултат. Репертоарните изпити се въвеждат още когато се подбира състава за второто излизане зад граница през 1949 г. и стават трайна практика в хора, като се провеждат регулярно 2-3 пъти годишно. [Бочев, 1975, с. 11]

7 На едните бланки е посочено „Дворец на пионерите „Вълко Червенков“, а на другите – това име не присъства. Дворецът на пионерите носи името на Вълко Червенков до 1964 г., когато вече е именуван „Георги Димитров“.

ДВОРЕЦ НА ПИОНЕРИТЕ „ВЪЛКО ЧЕРВЕНКОВ“ — СОФИЯ

КАРТА ЗА ХОР „БОДРА СМЯНА“

Родител или настойник _____

адрес _____ тел. № _____

учени _____ от _____ кл. на у-це _____

№ _____		Слика	
Партия _____		година _____	
приет в хора на _____		в състав _____	
на _____		времетра и _____	

Дани при поставяне и след това	Как псе			Бележки при звучане	Бележки по изпитаните песни през годината							
	Гласообразуване											
	Глас											
	Акооритност											
	Сила									Изразност		
	Чистота									Индържливост		
	Тонално чувство									Успех по солфедж		
	Възпроизвеждане											
Хроматични звукоредия												
Гласов обем, промени, партия												

Отсъствия по месеци и дати																
IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Всичко	IX	X	XI	XII

Поведение и дисциплина
Привързаност към хора
Получил хорен инвентар
Ходил с хора на лагер, екскурзия и пр.
Активност и инициативност
Награден за
Наказан за
Здравославо състояние
Освободен (заклучен) кога и защо
Ходил с хора в чужбина, где и кога

Изображение 2. По-старите карти на хористите в „Бодра смяна“

ХОР „БОДРА СМЯНА“											№ _____		
Снимка											глас		
											година		
											родител или настойник _____		
адрес _____											телеф. _____		
учени _____ отл. _____ у-ще _____ клас _____													
Гласови и музикални дъвки											Успех и текущия репертоар		
Гласов обем	Гласов резултат	Сила	Позорност	Тонален музикален	Интонация	Характерна	Музикален талант	Ритъм, музикално	Дръзна			Изпитна десет	Оценка
Отсъствия по месеци и дати													
IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Всичко	
												извинени	
													неизвинени
Дисциплинираност													
Как се държи на подиума													
Привързаност към хора													
Ползвал хор. инвентар													
Ползвал се от летувание, екскурзии и др.													
Награден с _____													
Неказан с _____													
Муз. ръководител: _____													

Изображение 3. По-новите карти на хористите в „Бодра смяна“

The image shows a handwritten musical score card titled "БОДРА СМЯНА" (Bodra Smjana). It is a "Карта за хоровите изпити на Мария Ст. Воздарева" (Map for choir exams of Maria St. Vozdareva). The card is divided into columns for different musical criteria: "Чистота" (Purity), "Интонация" (Intonation), "Тонално чувство" (Tonal feeling), "Хроматични звукоредия" (Chromatic scales), and "Музикална памет" (Musical memory). Each criterion is further divided into "1950" and "1951" years. The card contains handwritten notes, musical notations, and checkmarks (X) indicating the results of the exams. The name "Мария Ст. Воздарева" is written in the center, and the number "21" is written in the top right corner. At the bottom right, there is a date "5/11/51" and the number "41".

Изображение 4. Карта за хоровите изпити

Между тези посочени документи и изпитния лист за прием в хора няма значителни разлики, което означава, че действително критериите за подбор на хористи са опорни точки в работата на Бончо Бочев. Ще разгледаме само графите от картите на участниците в „Бодра смяна“.

Сред музикалните способности виждаме отново, както и в изпитния лист за прием: „чистота“ (или „интонация“), „тонално чувство“, „хроматични звукоредия“ (или „хроматизъм“). Графата с общо наименование „възпроизвеждане“ впоследствие отпада, а се добавя по-конкретизираното понятие „музикална памет“, в което вероятно се включва възпроизвеждането на групи тонове и песенни откъси.

Гласовите данни също се прекриват: „гласообразуване“, „колоритност“, „сила“, „гласов обем“. По-обобщената графа „как

пее“ впоследствие отпада, а се появява „дикция“. Спрямо изпитния лист липсва критерият „гласово състояние“, който отчита моментното разположение на кандидата и „за коя партия подхожда“, който е от значение само за разпределението по партии.

Емоционалността също присъства. В по-старите карти на хористите има графи „изразност“ и „издръжливост“, а в по-новите тези критерии са обединени в един – „как се държи на сцената“.

Изображение 5. Бончо Бочев по време на репертоарни изпити

Всички тези качества и умения се усъвършенстват с практическата цел да се възпитат навици за коректно и въздействащо изпълнение пред публика. Да развие, проследи и регистрира развитието на целия набор от поставени критерии е огромен труд. Изпитите дават обратна връзка на децата, но най-вече на ръководството. Бончо Бочев изгражда ефективен модел на работа и превръща „Бодра смяна“ в методически център, който става вдъхновение за редица хорови диригенти.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ (REFERENCES):

- БОЧЕВ, Бончо, 1975. *Как се създаде и израсна хор „Бодра смяна“*. София: Народна просвета. [BOCHEV, Boncho, 1975. *Kak se sazdade i izrasna hor „Bodra smyana“*. Sofia: Narodna prosveta].
- БОЧЕВ, Бончо, 1962а. *Курс за ръководители на пионерски хорове. Ръкопис. Първа беседа*. София. [BOCHEV, Boncho, 1962a. *Kurs za rakovoditeli na pionerski horove. Rakopis. Parva beseda*. Sofia].
- БОЧЕВ, Бончо, 1962б. *Курс за ръководители на пионерски хорове. Ръкопис. Втора беседа*. София. [BOCHEV, Boncho, 1962b. *Kurs za rakovoditeli na pionerski horove. Rakopis. Vtora beseda*. Sofia].
- БОЧЕВ, Бончо, 1947. *Нотно пеене за първи клас. Кн. 1-4*. София: Държавно издателство. [BOCHEV, Boncho, 1947. *Notno peene za parvi klas. Kn. 1-4*. Sofia: Darzhavno izdatelstvo].
- БОЧЕВ, Бончо, 1948. *Нотно пеене за втори клас. Кн. 1-5*. София: Държавно издателство. [BOCHEV, Boncho, 1948. *Notno peene za втори клас. Кн. 1-5*. Sofia: Darzhavno izdatelstvo].
- 10 години хор „Бодра смяна“*, 1957. София: Дворец на пионерите „Георги Димитров“. [10 godini hor „Bodra smyana“, 1957. Sofia: Dvoretz na pionerite „Georgi Dimitrov“].